

TÜRK BASININDA DEPREM HABERLERİNİN SUNUMU

**(Kobe, Dinar ve Marmara Depremleri
Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması)**

Erkan YÜKSEL*

Appearance of the Earthquake News' on Turkish Dailies (A Content Analysis on Kobe, Dinar and Marmara Earthquakes)

96 percent of Turkey's land is in the threat of earthquake. Earthquake is a natural threat which can't be informed in advance but which can be resisted by precautions. The meaning of the resistance to earthquake in modern societies is make the society conscious about this threat. This study is dealing with the press' role on the earthquake disasters to inform and to make consciousness to the public. In this study, an earthquake in Kobe, out of Turkey's borders and two earthquakes which are in Turkey, Dinar and Marmara disasters news' are examined by content analysis. Through findings from Hürriyet, Sabah and Zaman newspapers it's not right to say that Turkish press is not faultless to carry out it's all functions. However, it has done quite well in terms of its some functions.

.....

1. Problem

Türkiye bu tarihi kolay kolay unutmayacak. 17 Ağustos 1999 tarihi, bir kuşağın zihninde duvarların üzerine geldiği, binaların iskambil

* Yrd. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Basım ve Yayıncılık Bölümü.

kağıtlarından yapılmışcasına yerle bir olduğu, çığlık, feryat ve gözyaşları arasında, her an deprem olabileceği korkusunu yüreklerinde hissettikleri ve bu sarsıntı ile uykularının kaçtığı günlerin başlangıcı olarak anımsanacak. Sonra gazetelerin başlıkları gelecek gözlerinin önüne. Sekiz sütuna “Çöktük”, “Acımız büyük”, “200 bin aile evsiz”, “Halk sahipsiz”, “Ders almamışız”, “Cinayet”, “Karantina”, “Enkaz altında 35 bin kişi var”, “Vicdana bak”, “Deprem sendromu”, “Yazıklar olsun” başlıkları belleklerde yankılanacak. Ardından, gündemde uzun süre tekrar edilen Kandilli Rasathanesi Müdürü Ahmet Mete Işıkara'nın “Türkiye depremle yaşamasını öğrenmelidir” sözleri kulaklarda çınlayacak ve “biz bu filmi daha önce görmüştük” düşüncesi bir kez daha anımsanıp, yine bir başka depreme kadar basınıyla, medyasıyla, entellektüelleriyle toplumsal kiş uykumuz sürecektir.

20. yüzyılın bu en şiddetli depreminde 20 bine yakın Türk insanı hayatını kaybetmiş, yüzbinlercesi yaralanmış ve yüzbinlercesi evsiz kalmıştır. 17 Ağustos 1999 günü sabaha karşı saat 03.02'de merkez üssü İzmit yakınlarında olan ve Richter ölçeğine göre 7.4 şiddetindeki deprem, 45 saniyede, neredeyse bütün Marmara bölgesini etkisi altına almıştır. En büyük yıkım İzmit, Adapazarı, Yalova ve İstanbul'da yaşanmıştır. Gerek etkilediği bölge ve gerekse büyüklüğü nedeniyle bu gelişme ya da bir konu olarak deprem felaketi, ülke gündeminin ilk sıralarından uzun süre inmemiştir.

Ancak, Türkiye gündeminde deprem konusu yeni değildir. Bundan önce de dünyanın pek çok yerinde ya da bir deprem kuşağında yer alan ülkemiz topraklarında yaşanan pek çok deprem gazetelerimizin manşetlerinde yer almıştır. Örneğin, 1995 yılının başında Japonya'nın Kobe kentinde meydana gelen son 70 yılın en şiddetli depremi, dünyanın deprem konusunda 'en tecrübeli ve en iddialı' ülkesinin yaklaşık 5.000 vatandaşının toprak altında kalmasına neden olmuştur. 17 Ocak 1995 günü yerel saat ile 05.46'da meydana gelen ve Richter ölçeğine göre 7.2 şiddetindeki deprem, 30 saniye sürmüş ve kenti yerle bir etmeye yetmiştir. Depremde 13 bin 80 kişi yaralanmış ve yaklaşık 200.000 kişi de evsiz kalmıştır. Örneğin, aynı yıl Dinar'da da deprem yaşanmıştır. Dinar'da 26 Eylül 1995'te saat 16:58'de meydana gelen 4.6 şiddetindeki ilk sarsıntıda dokuz kişi yaralanmış, kamu binalarının tamamı hasar görmüş, 300'e yakın ev oturulamaz duruma gelmiştir. Ertesi gün 4.8 ve iki gün sonra da 3.6 şiddetinde birbirini izleyen sarsıntılarla halk geceyi dışarıda geçirmeye başlamış, hasar gören ev sayısı 500'e ulaşmıştır.

Dinar'a en ağır darbe, 1 Ekim günü saat 17:57'de gelmiştir. 10 saniye süren ve 6.1 şiddetindeki deprem, yetkililerin açıklamalarına göre "7.8 şiddetindeymişcesine" tahribat yapmıştır. Dinar'da, 4.000 bina kullanılamaz duruma gelirken, 55 kamu binasından 25'i ağır hasar görmüş 10 trilyon liranın üzerinde maddi hasarın meydana geldiği açıklanmıştır. Yaklaşık 95 kişi yaşamını kaybederken, 250 kişi de yaralanmıştır.

Varolduğu günden bu yana doğa ile savaşımını sürdüren insanoğlunun elde ettiği bütün teknolojik olanaklara karşın 2000'li yıllara girdiğimiz şu günlerde Türk basınının önemli gündem maddelerinden birini ülke topraklarının yüzde 96'sını tehdit eden deprem tehlikesi oluşturmaktadır. Deprem önceden haber verilemeyen, ancak bilinçli bir şekilde karşı konulabilecek bir tehdittir. Halkın önceden bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi deprem tehdidinin ölümcül niteliğini en aza indirebilecek en önemli silahtır. Çağdaş toplumlarda depreme karşı koymanın anlamı; deprem öncesinde sivil savunma birlikleri oluşturmak, yeni yapılan binaları depreme dayanıklı bir şekilde inşa etmek, eski binaları yenileyerek halkı depremden korunma yöntemleri karşısında bilgilendirmektir. Toplumsal dengelerde çağdaş toplumların temelleri olan bilgilendirme ve iletişim görevini dördüncü güç olarak yerine getirdiği düşünülen basına da bu anlamda önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerin en başında da kamuoyunun deprem tehlikesi karşısında bilinçlen-dirilmesini sağlamak gelmektedir. Peki Türk basını üzerine düşen bu görevi yerine getirebilmekte midir? Acaba yaşanan Kobe, Dinar ve Marmara Depremleri'nde bu görevini yerine getirebilmiş midir?

Bu çalışmada Kobe, Marmara ve Dinar Depremleri'nin basında yer alış biçimi basının halkı deprem felaketine karşı bilgilendirme ve bilinçlendirme işlevi açısından sorgulanmaktadır.

2. Yöntem ve Sınırlılıklar

Çalışmada basının deprem haberlerini sunum biçimi içerik analizi yöntemiyle ortaya konulmuştur. Çalışmada sınırlılık olarak, Kobe'de meydana gelen deprem haberlerinin Türkiye'de yayınlanmaya başladığı ilk gün olan 18 Ocak 1995; Dinar'ı büyük şekilde etkileyen deprem haberlerinin bütün gazetelerde yayınlanmaya başladığı ilk gün olan 3 Ekim 1995 ve Marmara Depremi'nin gazetelere girdiği ilk gün olan 18 Ağustos 1999 günkü yayımlar incelenmiştir. Türk basını

temsilen, Kobe Depremi haberlerinin inceleneceği günlerde en çok tiraja sahip gazetelerden üçü; Hürriyet, Sabah ve Zaman Gazeteleri ele alınmıştır (Yüksel, 1996:13). Gazetelerde haberler başlık, metin ve fotoğraf (görsel malzeme) olarak ayrı ayrı; köşe yazıları da çerçevesi ile birlikte, ölçülerek kapladığı alanlar santimetrekare cinsinden hesaplanmıştır. Ayrıca sütun arası boşluklar, karakter ve punto farklılıkları nedeniyle doğan boş alanlar da “habere ayrılan alan” olarak hesaplamaya dahil edilmiştir. Çalışmada toplam yüzölçümü olarak; Sabah Gazetesi 42328 cm², Hürriyet Gazetesi 50024 cm² ve Zaman Gazetesi de 38480 cm² kabul edilmiştir. Çalışmada ayrıca her üç depremin incelendiği günleri izleyen yedi günlük süredeki diğer sayılar da tarama yöntemiyle genel gözleme dayalı olarak incelenmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

3.1 Gazetelerdeki Kobe Depremi Haberleri

Gazetelere iri puntolarla 18 Ocak günü manşetlerden giren Kobe Depremi haberlerinde bolca çarpıcı fotoğrafa yer verilmiştir. Ancak haber içeriklerinde yer alan bilgiler hiçbir gazetede birbirini tutmamaktadır. Örneğin, Hürriyet Gazetesi'nde depremin 30 saniye sürdüğü ve 1.311 can aldığı belirtilirken, Zaman Gazetesi'nde 40 saniye sürdüğü ve 1.456 kişinin öldüğü kaydedilmektedir. Başka verilerde de farklılıklar dikkati çekerken bu unsurun sonraki günlerde de sürdüğü belirlenmektedir.

Tablo 1'de sunulan verilerden de anlaşılacağı gibi ilk gün, gazetelerde haberlere ayrılan alanın yaklaşık yarısı fotoğraflarla ve kalan yarısı da ağırlıklı olarak başlıklarla değerlendirilmiştir. Haber metnine ayrılan alan, haber başlıkları için ayrılandan daha azdır. Hatta, Sabah Gazetesi'nde haber metnine ayrılan alan tüm habere ayrılan alanın yüzde 18'ini oluşturmaktadır. Öte yandan gazetelerin tümü içinde haberlerin oranı Sabah Gazetesi'nin yüzde 8'ini, Hürriyet Gazetesi'nin yüzde 5'ini ve Zaman Gazetesi'nin de yüzde 2'sini oluşturmaktadır. Gazetelerde ilk gün depremi konu alan köşe yazısı yayınlanmamıştır.

Tablo 1: Kobe, Dinar ve Marmara Depremi Haberlerinin Gazetelerdeki Dağılımı

	Kobe		Dinar		Marmara		
	cm2	%	cm2	%	cm2	%	
Hürriyet Gazetesi	Başlık	497	21	1203	24	5363	23
	Fotoğraf	1208	51	2545	51	10003	43
	Metin	680	28	1269	25	7864	34
	Toplam	2385	100	5017	100	23230	100
Sabah Gazetesi	Başlık	1235	37	655	17	6057	24
	Fotoğraf	1505	45	1839	49	12842	50
	Metin	611	18	1281	34	6633	26
	Toplam	3351	100	3775	100	25532	100
Zaman Gazetesi	Başlık	176	21	632	20	4056	27
	Fotoğraf	428	51	1441	46	4853	33
	Metin	233	28	1087	34	5913	40
	Toplam	837	100	3160	100	14822	100
Toplam	Başlık	1908	29	2490	21	15476	24
	Fotoğraf	3141	48	5825	49	27698	44
	Metin	1524	23	3637	30	20410	32
	Toplam	6573	100	11952	100	63584	100

Kobe Depremi'nin gazetelerde yer aldığı ikinci günde haberlerin gazete sayfalarındaki oranı yaklaşık yarı yarıya azalırken, beşinci günden sonra haberlerin ilk sayfalarda görülmediği ve depremin gündemden çıktığı anlaşılmaktadır.

3.2 Gazetelerdeki Dinar Depremi Haberleri

Dinar Depremi haberleri, gazetelere 2 Ekim 1995 günü birinci sayfadan girmiştir. Olaydan hemen sonra Dinar'a ulaşan muhabirlerin

çektikleri fotoğraflar, gazetelerin yaptığı “ikinci baskıların” birinci sayfalarını kaplamıştır. Zaman Gazetesi, haberinde fotoğraf kullanmazken, Hürriyet ve Sabah Gazeteleri sayfalarının yaklaşık yüzde beşini bu konuya ayırarak, haberlerinin yaklaşık yarı alanında fotoğrafa yer vermiştir. Çalışmada deprem haberlerinin gazetelere girdiği ilk gün olarak, haberin ikinci baskıyla verildiği 2 Ekim günü yerine, haberin bütün gazetelerin yaklaşık yüzde 10’unu kapladığı 3 Ekim günü baskıları incelenmiştir.

3 Ekim 1995 tarihli gazetelerin Dinar Depremi haberlerinde genel olarak fotoğrafların üstünlüğünden söz etmek mümkünse de, Kobe Depremi ile karşılaştırıldığında başlıklar yönünde bir kısılmaya gidildiği ve haber metnine ayrılan alanın arttığı dikkatleri çekmektedir. Tablo 1’de de sunulduğu gibi Hürriyet ve Sabah Gazeteleri’nde fotoğraflar haberin kapladığı alanın yarısını oluştururken, başlıklara en az yeri (yüzde 17 oranı ile) Sabah Gazetesi vermiştir. Üç gazetenin de haber metnine ayırdıkları alan başlıklardan daha fazla yer kaplamaktadır. Köşe yazıları açısından ise, Hürriyet Gazetesi’nde 1317 cm² ve Zaman Gazetesi’nde 92 cm² köşe yazısı yer almıştır. Bu da Hürriyet Gazetesi’nin sayfalarının yüzde 2.6’sına ve Zaman Gazetesi’nin de yüzde 0.2’sine karşılık gelmektedir.

Genel olarak deprem haberleri Sabah Gazetesi’nde üçüncü, Hürriyet Gazetesi’nde dördüncü gün gazetelerin gündeminde daha gerilere düşmüştür. Bir hafta sonunda da deprem konusu gündemde yerini korurken, önemliliğini yitirmiş, daha gerilere itilmiştir.

3.3 Gazetelerdeki Marmara Depremi Haberleri

Marmara Depremi haberleri depremin duyurulduğu ilk gün olan 18 Ağustos 1999 tarihli gazetelerde incelenmiştir. İlk gün haberlerinde depremin şiddeti konusunda Sabah ve Zaman Gazeteleri’nde 6.7, Hürriyet Gazetesi’nde ise 6.8 şiddetindeki büyüklüklerden söz edilmektedir. Ancak daha sonra bunun 7.4 olduğu ertesi günkü gazetelerde duyurulacaktır. Hürriyet ve Sabah Gazeteleri ölü sayısının 1000’in üzerinde olduğunu kaydederken, Zaman Gazetesi ölü sayısını 1200 diye duyurmaktadır. Zaman Gazetesi’nde ilk gün haberlerinde yardım kampanyası için hesap numarası verilmiştir. Hürriyet Gazetesi’nin siyah logo ile çıktığı ilk gün, manşet haberi “Katiller” şeklindedir. Sorumluyu arayan gazete, müteahhitleri suçlamaktadır. Aynı gün gazetelerde yine önceki

depremlerde olduğu gibi Richter ölçeği nedir, depremden korunma yöntemleri, alınacak önlemler, Türkiye'nin yüzde 96'sı risk altında gibi haberlere de rastlanmaktadır.

Marmara Depremi haberlerinin 18 Ağustos 1999 tarihli gazetelerde yer alış biçimi Tablo 1'de sunulmaktadır. Buna göre Hürriyet ve Sabah Gazeteleri'nde fotoğrafların kapladığı alan yüzde 50 ve 43 seviyesinde iken, Zaman Gazetesi'nde bu oran yüzde 33'de bulunmaktadır. En fazla başlığa ve haber metnine Zaman Gazetesi yer vermiştir. Haberlerin toplamı anlamında başlıklar yüzde 24, haber metni yüzde 32 ve fotoğraflar yüzde 44 oranında yer tutmaktadır. Deprem haberleri Hürriyet Gazetesi'nin (yüzde 54) ve Sabah Gazetesi'nin (yüzde 51) sayfalarının yarısından fazlasını kaplarken, Zaman Gazetesi sayfalarının yüzde 39'unu bu haberlere ayırmıştır.

Marmara Depremi köşe yazıları anlamında da en fazla yer ayrılan deprem olmuştur. İlk gün gazetelerinde deprem konusuna değinen yazarlar 8620 cm² yazı yazmışlardır. Buna göre en fazla yorum yazısı Sabah ve Hürriyet Gazeteleri'nde yayınlanırken, Zaman Gazetesi'nin yazıları ertesi güne kalmıştır. Sabah Gazetesi'nde, sayfalarının yüzde 8'i anlamındaki 3765 cm², Hürriyet Gazetesi'nde de aynı orana karşılık gelen 3552 cm² ve Zaman Gazetesi'nde de sayfalarının yüzde 3'üne karşılık gelen 1303 cm² köşe yazısı yayınlanmıştır.

İzleyen günlerde Hürriyet Gazetesi, deprem bölgesindeki yakınlarından haber alamayanlara mesaj hattı açmış ve bu mesajları gazetede yarım sayfadan fazla büyüklükte yayınlamıştır. Hastahanelerdeki yaralıların listelerini vermiştir. Zaman Gazetesi, ilaçlama ve enkazı kansız kaldırmak için karantina önerisinde bulunmuştur. Sabah Gazetesi, özellikle Kızılay'daki yolsuzlukları manşet yapmıştır. Kızılay Başkanı Kemal Demir'in istifasını istemiştir. 26 Ağustos'ta Meclis bu olaya el koymuştur. Diğer haberler arasında Meclis görev başına çağırılmış, Sağlık Bakanı'na tepkiler duyulmuş, mucize kurtuluşlar, yardımlar, AKUT konu edilmiştir. Türk Medyası imzasıyla gazetelerde "Bir tuğla da siz koyun" kampanyası 25 Ağustos'ta başlatılmıştır. Bir hafta sonunda gazetelerde deprem konusu hala en önemli gündem konusu olmaya devam eder görülmüştür.

4. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, karşı konulmaz bir doğal hareketlenme olan deprem olaylarından Türk basınının bir ders çıkararak, kamuoyunu deprem tehlikesi karşısında bilgilendirme ve bilinçlendirme işlevini ne ölçüde yerine getirdiği; ülkemiz toprakları dışında yaşanan Kobe ve ülkemiz topraklarında yaşanan Dinar ve Marmara Depremleri örneklerinde incelenerek, somut verilerle ortaya konulmak istenilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda şu genel sonuçlara ulaşmak mümkündür:

1. Ülkemiz topraklarında meydana gelen bir deprem, gazetelerimizin gündeminde yurtdışında yaşanan bir depremden daha fazla yer bulmaktadır.

2. Yurtdışı kaynaklı deprem haberleri ağırlıklı olarak dış kaynaklı ajanslardan alınmaktadır. Ülkemiz topraklarında yaşanan depremlere ise gazeteler haber ekipleri göndermektedirler.

3. Dış kaynaklı deprem olayı gazetelerde daha çok "gündemdeki deprem konusu" şeklinde ele alınmaktadır. Ülkemiz topraklarında yaşanan depremlerde ise, "deprem olayı" ele alındığından daha çok olup bitenler, halkın durumu, yardımların ulaşması ve depremin boyutları ön plana çıkartılmıştır.

4. Genel olarak gazetelerin Dinar Depremi haberlerine ayırdıkları alan, Kobe Depremi haberlerine ayrılandan yaklaşık iki kat daha fazladır. Marmara Depremi haberleri ise her iki depremden yayınlanan haberlerin toplamından daha fazla ve neredeyse bunların iki katı biçimde sayfalarda yer bulmuştur. Dolayısıyla haberlerde olayın yakınlığına yönelik unsur, haberlerin sayfalarda kapladığı alanla doğru orantılı bulunmaktadır.

5. Her üç deprem haberlerinde sayfalarda en fazla yeri fotoğraflar kaplamıştır. Kobe ve Dinar Depremleri'nde haberlerin kapladığı alanın yaklaşık yarısını fotoğraflar oluştururken, Marmara Depreminde haber metni daha fazla ağırlık kazanmıştır. En az haber metni ise Kobe Depremi'nde yayınlanmıştır.

6. Köşe yazıları açısından ise Kobe Depremi'nde görülmeyen ilginin, Dinar Depremi'nde kıpırdandığını ve Marmara Depremi'nde önemli boyutlara ulaştığını söylemek mümkündür.

7. Bu doğrultuda, gazetelerin deprem olaylarını ilk gün çoğunlukla fotoğraflarla anlattıkları ve başlıklarla ilgi çekici hale

getirdikleri anlaşılmalıdır. Haber metni ve köşe yazıları ise daha çok olayın haber merkezlerine yakınlığı seviyesinde ağırlık kazanmaktadır.

8. Ülkemiz topraklarında meydana gelen depremlerde, felaketin meydana getirdiği hasarın büyüklüğü de gazetelerdeki haberlerin büyüklüğü ile orantılı bulunmuştur. Ancak yurtdışında yaşanan bir deprem için böyle bir ilişki kurulamamıştır.

9. Haber içerikleri anlamında en dikkati çeken unsur ise, daha haberlerin başlık ve spotlarında bile ön planda bulunan bazı verilerin farklı gazetelerde farklı biçimlerde sunulmasıdır. Örneğin ölü ve yaralı sayıları, depremin süresi ve büyüklükleri gibi bilgilerdeki farklılıklar hemen dikkati çekmektedir. Bu da haberlerin doğruluğu ve güvenilirliği anlamındaki tartışmaları beraberinde getirmektedir. Kimi veriler, kamuoyu tarafından hala net bir biçimde öğrenilememiştir.

10. Öte yandan, Kobe ve Dinar Depremleri'nde gazeteler, ülkemiz topraklarının yüzde 96'sını tehdit eden deprem felaketi karşısında kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik bilgiler sunmakta da yetersiz kalmış, olayların duyurumu ile yetinmiştir. Başka bir ifadeyle, Zaman Gazetesinin bir haber başlığıyla anlatılırsa "Erzincan'dan alınmayan ders" (19 Ocak 1995), bu kez Kobe ve Dinar Depremleri'nden de alınmamıştır. Hatta bu haber bile Marmara Depremi'ne hazırlıksız yakalanılmasını engelmeyememiştir.

11. Ancak ülkemizdeki felaket karşısında basının farklı bir tavrı da eklenmelidir. Gazeteler depremin hemen ertesinde "yardım kampanyalarına" girişmişler, felaketzedelere yardım ulaşması konusunda hem haberleriyle ve hem de düzenledikleri kampanyalarla aracı olmuşlardır. Bu anlamdaki 'işlevlerini' fazlasıyla yerine getirmişlerdir.

12. Marmara Depremi ile ilgili olarak eklenmesi gereken bir boyut da basının bazı olaylar üzerindeki yoğun baskısıdır. Örneğin "Kızılay Skandalı" haberleri, Kızılay'da yönetim değişikliğini getirmiştir. "Yardım Skandalı" haberleri, deprem bölgesine giden yardımlar için yeni organizasyonlar yapılmasını gerekli kılmıştır. "Depremzedelerin acı durumu" haberleri, yetkililerin bu konu üzerinde titizlikle durmalarını sağlamıştır. Deprem konusunda sürekli bilgi arzi, deprem araştırmalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu anlamıyla da basının Marmara Depremi'nde önemli işlevler gördüğünü söylemek mümkündür.

Kaynakça

- GÖKÇE, Orhan (1995). **İçerik Çözümlemesi**. İkinci Baskı. Konya: Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi Yayınları No: 1.
- YÜKSEL, Erkan (1996). **Basında Deprem**. Konya: Misket Bilgisayar Ltd., 1996.
- YÜKSEL, Erkan (1999). "Türk Basınının Deprem Felaketi Karşısındaki Tutumu". **Kurgu**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Sayı: 16.
- Hürriyet Gazetesi**, 18 Ocak 1995-24 Ocak 1995; 2 Ekim 1995-8 Ekim 1995; 18 Ağustos 1999-24 Ağustos 1999.
- Sabah Gazetesi**, 18 Ocak 1995-24 Ocak 1995; 2 Ekim 1995-8 Ekim 1995; 18 Ağustos 1999-24 Ağustos 1999.
- Zaman Gazetesi**, 18 Ocak 1995-24 Ocak 1995; 2 Ekim 1995-8 Ekim 1995; 18 Ağustos 1999-24 Ağustos 1999.